

Danskerne forlader fagforeningerne, når risikoen for udflytning af arbejdspladser stiger

VIDENSOVERBLIK

OKTOBER 2024

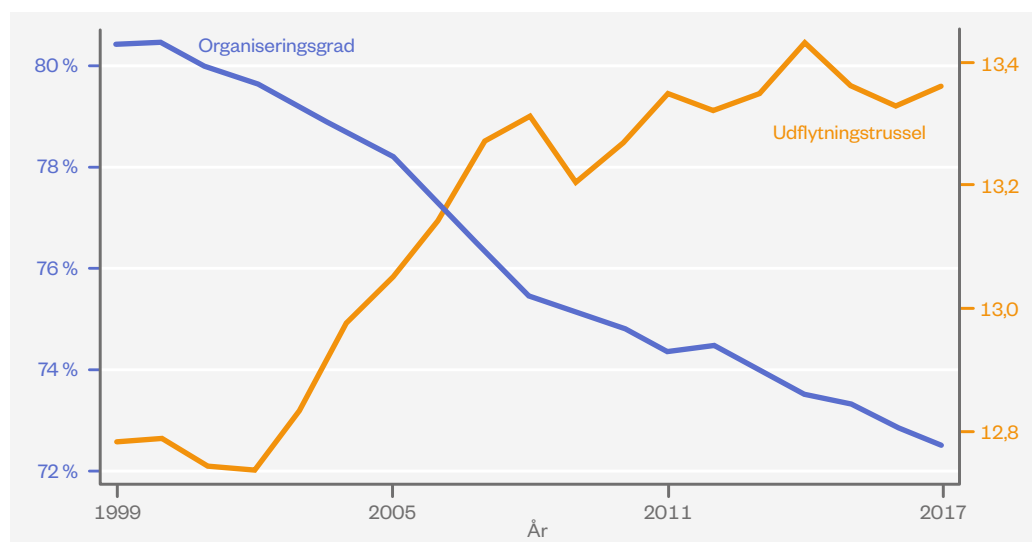
En stadig mindre andel af medarbejderne i de danske fremstillingsvirksomheder er i fagforening: Fra 81 pct. i 1999 til 73 pct. i 2017. Faldet skyldes bl.a., at virksomhederne flytter jobs ud af landet, eller at der blot er en risiko for udflytning. Det viser et nyt forskningsstudie, som er støttet af ROCKWOOL Fonden.

Fagforeninger har traditionelt været en integreret del af velfærdsstaten, og i Danmark har de spillet en afgørende rolle for udviklingen af ”den danske model”. I de seneste årtier er organiseringsgraden på det danske arbejdsmarked imidlertid faldet, målt som andelen af arbejdsstyrken, der er medlem af en fagforening. Det er en tendens, der ses i de fleste vestlige lande, og i Danmark

har der været et tydeligt fald i organiseringsgraden siden årtusindeskiftet.

Dette studie fokuserer på virksomheder i fremstillingssektoren som har over 50 ansatte. Blandt disse virksomheder er organiseringsgraden faldet fra ca. 81 pct. i 1999 til ca. 73 pct i 2017 (jf. figur 1).

Figur 1. Udviklingen i organiseringsgraden og udflytningstruslen i fremstillingssektoren

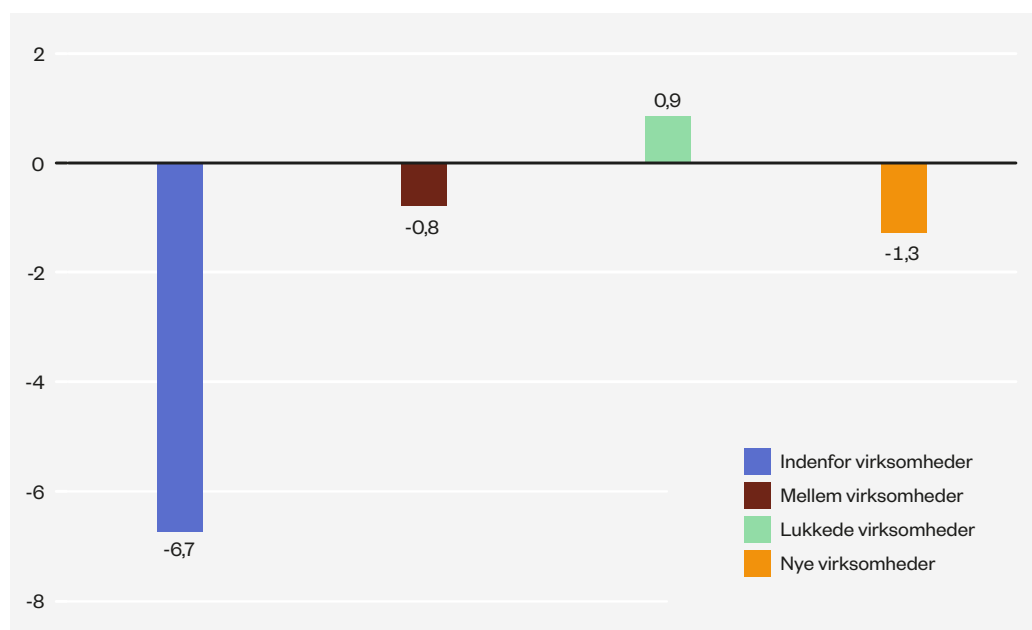
Note: Organiseringsgrad viser procentdelen af medarbejdere i fremstillingsvirksomheder med over 50 ansatte, der er medlem af en fagforening. Udflytningstrussel viser en beregnet variabel, baseret på data om danske virksomheders import-historik og de eksporterende landes eksporttal.

Faldet i organiseringsgrad sker primært internt i virksomhederne

På 18 år er organiseringsgraden i fremstillingssektoren altså faldet med ca. 8 procentpoint, men der er ikke enighed om, hvad der har drevet denne udvikling. Organiseringsgraden kan fx falde som følge af institutionelle forhold, ændret lovgivning eller ændret sammensætning af arbejdsstyrken og erhvervsstrukturen. Det kan fx være, at yngre årgange er mindre tilbøjelige til at melde sig ind i fagforeningen, mens ældre velorganiserede årgange går på pension – eller at brancher og virksomheder med velorganiserede ansatte skrumper, mens andre brancher eller virksomheder, hvor der er færre fagforeningsmedlemmer, vokser.

I figur 2 undersøges disse sammensætningseffekter ved at opdele faldet på 8 procentpoint i fire komponenter: Ændringer inden for de enkelte virksomheder over tid, ændringer mellem virksomheder, bidrag fra nye virksomheder og bidrag fra lukkede virksomheder. Figuren viser, at 6,7 procentpoint af de ca. 8 procentpoint kan tilskrives faldende organiseringsgrad inden for virksomhederne. Det er med andre ord den klart vigtigste komponent, mens sammensætningseffekter på tværs af virksomheder har meget begrænset betydning.

Figur 2. Dekomponering af faldet i organiseringsgraden

Note: Figuren viser fordelingen af faldet i organiseringsgrad (i alt 8 pct. mellem 1999 og 2017) på de fire komponenter.

Udflytningstruslen er steget

At faldet i organiseringsgrad primært skyldes ændringer inden for virksomheder, betyder, at virksomhedsspecifikke forhold kan have medvirket til faldet. Studiet undersøger her, hvilken betydning faktorer som udflytning af arbejdspladser, eller blot truslen om udflytning, har haft.

I studiet måles virksomhedernes udflytning som de delkomponenter i virksomhedernes færdigvarer, der importeres fra udlandet – hvad enten det er fra eksterne leverandører eller fra virksomhedens eventuelle egne afdelinger i udlandet. Import af delkomponenter bruges som et mål for produktionsprocesser, der kunne have været udført i Danmark, men som virksomheden har valgt at få udført i udlandet.

Studiet måler også virksomhedens udflytningstrussel, defineret som muligheden for at flytte arbejdspladser ud af landet. Som mål for udflytningstruslen bruges virksomhedernes importhistorik af en lang række delkomponenter, kombineret med det eksporterende lands samlede eksporttal for den givne delkomponent: Hvis en dansk virksomhed fx tidligere har importeret delkomponenter fra Tyskland, og Tyskland bliver bedre til at producere disse delkomponenter – målt ved en øget eksport af dem – så forbedres muligheden for, at den danske virksomhed i fremtiden igen vil importere disse delkomponenter fra Tyskland fremfor at producere dem i Danmark. Dermed stiger virksomhedens udflytningstrussel.

Studiet viser her, at udflytningstruslen i fremstillingssektoren er steget væsentligt i løbet af de seneste årtier (jf. figur 1). Truslen opgøres som en beregnet variabel, som er steget fra 12.8 i 1999 til 13.4 i 2017. Det svarer til en stigning i udflytningstruslen på ca. 60 pct.

Udflytningstruslen påvirker organiseringsgraden

På baggrund af disse tal undersøger studiet dernæst, hvordan henholdsvis virksomhedernes faktiske udflytning og udflytningstruslen har påvirket organiseringsgraden blandt virksomhedernes ansatte. Studiet viser en negativ effekt af både faktisk udflytning og af truslen om udflytning. Den faktiske udflytning kan således forklare ca. en fjerdedel af faldet i organiseringsgraden inden for virksomheder over tid.

Dette resultat kan imidlertid skyldes, at virksomhederne i højere grad skiller sig af med ansatte, der er medlem af fagforeninger, end andre ansatte, når de flytter arbejdspladser ud af landet. Studiet undersøger denne mulighed ved at følge de enkelte ansatte inden for virksomheden over tid. Her viser analysen, at både faktisk udflytning og truslen om udflytning øger sandsynligheden for, at den enkelte medarbejder melder sig ud af fagforeningen i løbet af ansættelsen.

Denne effekt ses særligt for ansatte i stillinger, der ikke kræver "face-to-face"-kontakt, eller hvor man ikke nødvendigvis møder fysisk frem på arbejdspladsen. Det er med andre ord stillinger, der lettere kan flyttes ud af landet. Effekten er også særlig stærk for overenskomstområder, hvor der ikke er en kollektivt forhandlet lønsats. I disse overenskomstområder vil virksomhedsspecifikke forhold som udflytningsmuligheder have bedre mulighed for at sætte sig i lønnen for den enkelte ansatte.

Udflytningstruslen forringer fagforeningernes forhandlingsstyrke

Hvad er mekanismerne bag denne sammenhæng mellem organiseringsgraden og udflytningsmulighederne i virksomhederne? Et muligt svar er, at fagforeningernes forhandlingsstyrke begrænses, når virksomhederne kan true med at flytte arbejdspladser ud af landet, og at det giver anledning til dårligere overenskomster set fra arbejdstagerside. Hvis det er tilfældet, vil det gøre det mindre attraktivt at være medlem af en fagforening og kan anspore den enkelte arbejdstager til at vælge at stå uden for fagforeningen.

Studiet finder belæg for denne mekanisme. Analysen viser her, at fagforeningslønpremien – dvs. den enkelte medarbejders lønmæssige fordel ved at være medlem af en fagforening – falder, når virksomhedens udflytningstrussel stiger. Studiet finder også, at virksomhederne er mindre tilbøjelige til at dele overskuddet (via højere løn) med fagforeningsmedlemmerne, når mulighederne for udflytning bliver bedre.

Om studiet

Studiet benytter registerdata fra Danmarks Statistik for perioden 1999-2017. Registerne indeholder en lang række oplysninger om fremstillingsvirksomheder med over 50 ansatte, og om disse ansatte. For virksomhederne observeres deres import af mellemvarer og delkomponenter, hvilket gør det muligt at måle omfanget af udflytning af arbejdspladser (såkaldt "offshoring").

For virksomhederne knyttes også oplysninger om bilaterale handelsstrømme for detaljerede varekoder mellem Danmarks handelspartnere, hvilket udnyttes til at danne et mål for virksomhedernes mulighed for at flytte produktion ud af landet. Hvis f.eks. en dansk virksomhed tidligere har importeret bestemte delkomponenter fra Tyskland og Tyskland bliver bedre til at producere og eksportere disse delkomponenter, så vil den danske virksomhed bedre kunne flytte arbejdspladser ud af landet fremadrettet. Disse oplysninger kan dermed udnyttes

til at danne en såkaldt "shift-share" variabel for virksomhedens udflytningstrussel.

For de ansatte i virksomhederne observeres om man er medlem af en fagforening ud fra om den enkelte har fået skattefradrag for medlemskontingentet. Desuden har registerne f.eks. også oplysninger om hver ansats timeløn, stillingsgruppe, uddannelse, alder og erhvervserfaring.

Med henblik på at beregne kausale effekter af at virksomhederne øger det faktiske omfang af offshoring på virksomhedernes organiseringsgrad eller den enkelte arbejdstagers medlemskab af en fagforening, benytter studiet udflytningstruslen som instrumentvariabel for faktisk udflytning. Studiet undersøger også om udflytningstruslen har en direkte effekt på organiseringsgraden eller medlemskabet af fagforening.

Forskningen bag

Munch, Jakob R. and William W. Olney (2024), Offshoring and the Decline of Unions, *ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed, Study paper No. 216*.

Vidensoverblik fra ROCKWOOL Fonden Forskning

Vidensoverblik fra ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed (ISSN 1396-1217) udgives for at informere offentligheden om resultaterne af den løbende forskning i enheden.

Vidensoverblikket er ikke ophavsretligt beskyttet og må frit citeres eller kopieres med fornøden kildeangivelse.

Du kan se andre udgivelser fra forskningsenheden på:
www.rockwoolfonden.dk/forskning